

مقایسه کارایی ترکیب فلوکستین- هالوپریدول با فلوکستین - دارونما در بیماران اختلال وسوسی- جبری

دکتر غلامرضا میرسپاسی*، دکتر انوشه سالیانی**

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به منظور بررسی میزان تأثیر احتمالی سامانه پیام رسان های عصبی دوپامینزیک در اختلال وسوسی- جبری انجام شده است.

روش: این پژوهش، یک بررسی آزمایشی دو سرکور است که تأثیر ترکیب دارویی فلوکستین- هالوپریدول با ترکیب فلوکستین- دارونما را در دو گروه دوازده نفری مقایسه می کند. بیماران مبتلا به اختلال وسوسی- جبری براساس معیار تشخیصی DSM-IV انتخاب شده و به کمک یک پرسشنامه جمعیت شناختی و مقیاس سنجش اختلال وسوسی- جبری یل- برآون مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته ها: نتایج نشان داد پاسخ درمانی از هفته اول در بیماران مصرف کننده هالوپریدول- فلوکستین نسبت به بیماران گروه دارونما- فلوکستین تا اندازه ای بهتر بود. این میزان تفاوت در پاسخ درمانی، در ویزیت سوم (پایان هفته چهارم) معنی دار بود.

نتیجه: می توان نتیجه گرفت افزون بر تأثیرگذاری سامانه پیام رسان عصبی سرعت تونین در ایجاد و شکل گیری اختلال وسوسی- جبری، سامانه دوپامینزیک هم می تواند نقشی در پاتوفیزیولوژی اختلال وسوسی- جبری داشته باشد.

کلید واژه: وسوسی- اجباری، فلوکستین، هالوپریدول

مقدمه

اختلال وسوسی- جبری (OCD)¹ یک بیماری خود آگاه فرد می سازد و اغلب مورد پذیرش مزمن و ناتوان کننده است. وسوس فکری² به معنای

* روانپژوه، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران. تهران، خیابان کارگر جنبی، پایین تر از چهارراه لشکر، بیمارستان روزبه.

E-mail: drsaliani@mail.com

** روانپژوه، تهران، خیابان آزادی، خیابان میمنت، بیمارستان میمنت (نویسنده مسئول).

1- Obsessive Compulsive Disorder

2- obsessive thought

سروتونین است، با مهار بازجذب سروتونین کاهش می‌یابد. این وضعیت با بهبود بالینی پس از درمان با کلومیپرامین همزمان است. باور کلی این است که فرضیه سروتونین به تنها بی و بدون دخالت سایر پیام‌رسان‌های عصبی، پاسخگوی تمام جوانب این اختلال نیست و نبود تعادل میان پیام‌رسان‌های عصبی، به‌ویژه سروتونین، نوراپینفرین و دوپامین، در شکل‌گیری نشانه‌های وسوسات- جبری دخالت دارند. بهبود بالینی معنی‌دار با درمان‌های داروهای فزاینده سروتونینی در این بیماران که همزمان اختلال تیک نیز داشته‌اند ۲۱٪ بوده است، درحالی‌که میزان بهبودی بیماران بدون اختلال تیک با همان داروها ۵۲٪ بوده است. این نتیجه می‌تواند بیانگر این نکته باشد که دست‌کم در زیر گروه خاصی از بیماران دارای اختلال وسوساتی- جبری، اختلال عملکرد همزمان در سامانه‌های سروتونینی و دوپامینی وجود دارد (لوپاتکا^{۱۴} و راجمن^{۱۵}، ۱۹۹۵).

فلوکستین نخستین داروی ضدافسردگی گروه مهارکننده‌های اختصاصی بازجذب سروتونین بود که به بازار وارد شد. این دارو به شکل خوراکی تجویز می‌شود و از دستگاه گوارشی به راحتی جذب می‌شود (ماریزیتی^{۱۶} و هولندر، ۱۹۹۲).

پس از نخستین مقدار داروی مصرفی سطح خونی فلوکستین بین ۶-۸ ساعت به سقف سطح پلاسمایی می‌رسد. حجم توزیع آن ۴۵-۲۰ لیتر به ازای هر کیلوگرم از وزن بیمار است. کلیرانس پلاسمایی آن ۲۰ لیتر در ساعت است و ۹۵٪ به پروتئین‌های پلاسما متصل می‌شود. این دارو به شکل گستردگی در بدن

فرد قرار نمی‌گیرد. بیهودگی فکر وسوسی مهم‌ترین ویژگی آن است. وسوسات عملی^۱ یک رفتار حرکتی تکراری، کلیشه‌ای و بی اهمیت است که نشخوارگونه وارد هوشیاری بیمار می‌شود و انجام ندادن آن سبب ایجاد تنش و اضطراب فزاینده می‌شود (کاپلان^۲ و سادوک^۳، ۱۹۹۵).

شیوع اختلال وسوساتی- اجباری در طول عمر در جمعیت عمومی ۲-۳٪ برآورد می‌شود. این رقم آن را پس از ترس مرضی، اختلال وابسته به مواد و اختلال‌های افسردگی در ردیف چهارم از شایع‌ترین تشخیص‌های روانپرشنگی قرار می‌دهد (کاپلان، سادوک، ۱۹۹۸).

در چندین برسی با بهره‌گیری از PET^۴ (توموگرافی نشریپوزیترون) افزایش سوخت‌وساز گلوكوز در قشر مخ حدقه‌ای (کورتکس اوریتال فرونوتال^۵) و هسته دم‌دار بیماران دیده شده است (هالندر^۶ و دوکاریا^۷، ۱۹۹۲).

بر اساس این یافته‌ها تأثیرگذاری راههای استریاتوم^۸ به ساختمان‌های لیمیک و کورتکس اوریتال فرونوتال که به نام مدار فرونوتاستریاتوتالاموفرونوتال^۹ معروف است، بر ایجاد نشانه‌های وسوساتی- جبری اثبات شده است. ارتباط این اختلال با بیماری توره، کره سیدنهام، نکروز دوطرفه گلوبوس- پالیدوس و نشانه‌های پارکینسونی پس از آنسفالیت، تأیید‌کننده وجود ارتباط با این نواحی مهم مغز است (سالوسکی^{۱۰}، فارستر^{۱۱} و ریچاردز^{۱۲}، ۱۹۹۸).

در اختلال وسوساتی- جبری وضعیتی غیرطبیعی در سامانه پیام‌رسان‌های عصبی سروتونین پدید می‌آید، که بر پایه آن فرضیه سروتونین ارائه شده است. همه داروهای ضدافسردگی که بر درمان وسوسات نیز تأثیر مثبت دارند، روی سامانه سروتونین اثر می‌گذارند. این داروها عبارتند از: کلومیپرامین، فلووکسامین، سرتالین، پاروکستین و فلوکستین. سطح 5HIAA^{۱۳} (پنج هیدروکسی ایندول استیک اسید- متابولیت سروتونین) مایع مغزی نخاعی، که سوخت‌وساز

1- compulsion

2- Kaplan

3- Sadock

4- Positron Emission Tomography

5- orbital frontal cortex 6- Hollender

7- Caria

8- striatot

9- frontostriatothalamofrontal

10- Salkouskis

11- Forrester

12- Richards

13- 5 hydroxyindoleacetic acid

14- Lopatka

15- Rachman

16- Marazzity

گودمن^۱ و چرنی^۲، ۱۹۸۹). در این مقیاس، پنج عنوان برای افکار وسوسی و پنج عنوان برای اعمال اجباری وجود دارد و به هر عنوان نمره‌هایی از صفر تا چهار داده می‌شود. این معیار به طور اختصاصی برای ارزیابی شدت اختلال طرح ریزی شده است. شرط ورود به این بررسی داشتن حداقل نمره ۱۷ در مقیاس یل-براون بود.

بیماران در شروع درمان هفته‌های دوم، چهارم، هشتم بر اساس معیار پیش‌گفته ارزیابی شدند. در هر دو گروه فلوکستین از ۲۰ میلی‌گرم آغاز و کم کم طی ۱۰ روز تا ۶۰ میلی‌گرم افزایش یافت. به بیماران گروه اول افرون بر فلوکستین، ۵ میلی‌گرم هالوپریدول در دو مقدار داروی مصرفی و به بیماران گروه دوم یک دارونما به صورت دو نیمه قرص در روز تجویز شد.

از گروه اول که هالوپریدول و فلوکستین دریافت می‌کردند، ۵ نفر و از گروه دوم ۳ نفر، درمان را به پایان نرساندند. از این‌رو، بیماران در دو گروه ۱۲ نفری تا پایان بررسی شدند.

در صورت بروز نشانه‌های اکستراپیرامیدال از داروهای بی‌پریدین و پروپرانولول و در صورت بروز کم خوابی و بی‌قراری اگزازپام به کار برده شد.

در این بررسی دو بیمار (از هر گروه ۱ نفر) در هنگام درمان اقدام به خودکشی (غیر موفق) داشتند. مورد اول ۱۲۰ میلی‌گرم تری فلوپرازین مصرف کرد و مورد دوم با تبعیق اقدام به رگزنه کرده بود. هیچ‌کدام پس از اقدام، بستری نشدند و ناگزیر به طور موقت از میزان مصرفی فلوکستین آنان کاسته شد.

یافته‌ها

از نظر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تفاوت معنی‌دار آماری بین دو گروه دیده نشد. نتایج تأثیرات دارویی در

توزیع می‌شود. در کبد به نورفلوکستین دمتیله شده و هیچ متابولیت دیگری ندارد. نیمه عمر آن ۲-۳ روز است و با گذشت ۴ هفته به سطح خونی متعادل می‌رسد. از آنجا که این دارو در کبد متابولیزه می‌شود، سیروز و دیگر بیماری‌های کبدی باعث طولانی‌تر شدن زمان برداشت دارو خواهد شد. اثر دارو شناختی فلوکستین مهار باز جذب اختصاصی فلوکستین است (گریست^۱ و جفرسون^۲، ۱۹۹۵).

صرف ۶۰ میلی‌گرم فلوکستین در بیماران مبتلا به اختلال وسوسی-جبری بهبودی بالینی بیشتری نسبت به مقادیر داروی مصرفی پایین‌تر ایجاد می‌کند. آنتی‌پسیکوتیک‌ها به شکل تک درمانی در اختلال وسوسی-جبری مصرف نمی‌شوند، ولی به شکل مکمل درمانی در این بیماران سودمند گزارش می‌شوند. (مکدوگل^۳، گودوین^۴ و لکیمن^۵، ۱۹۹۴).

بررسی‌ها نشان داده‌اند تجویز توأم داروهای ضدپسیکوز با داروهای مؤثر بر باز جذب سروتونین راهکاری مؤثر در بیمارانی است که افزاون بر اختلال وسوسی-جبری مبتلا به اختلال‌های تیک هستند.

روش

پژوهش حاضر یک بررسی آزمایشی دوسرکور به همراه گروه گواه است. افراد مورد بررسی ۳۲ نفر بودند که از درمانگاه و بخش‌های بیمارستان روزبه انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری به صورت نمونه‌گیری در دسترس بوده، همه کسانی که برای شرکت در پژوهش اعلام آمادگی می‌نمودند به صورت پی‌درپی به تصادف در یکی از دو گروه آزمایش یا گواه جای داده می‌شدند. سن زیر هجده سال، ابتلای هم‌زمان به یکی از اختلال‌های پسیکوتیک و اعتیاد به مواد، معیارهای خروج از طرح بودند که همگی بر اساس معیار DSM-IV^۶ طی یک مصاحبه ساختاری مشخص می‌شدند. ابزار پژوهش شامل دو پرسشنامه (۱) پرسشنامه جمعیت‌شناختی؛ (۲) مقیاس سنجش اختلال وسوسی-جبری یل-براون^۷ بود که در چندین بررسی منتشر شده از سوی یک مرکز پژوهشی، روایی و پایایی آن گزارش شده است (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۵؛

1- Greist 2- Jefferson

3- McDougle 4- Goodwin

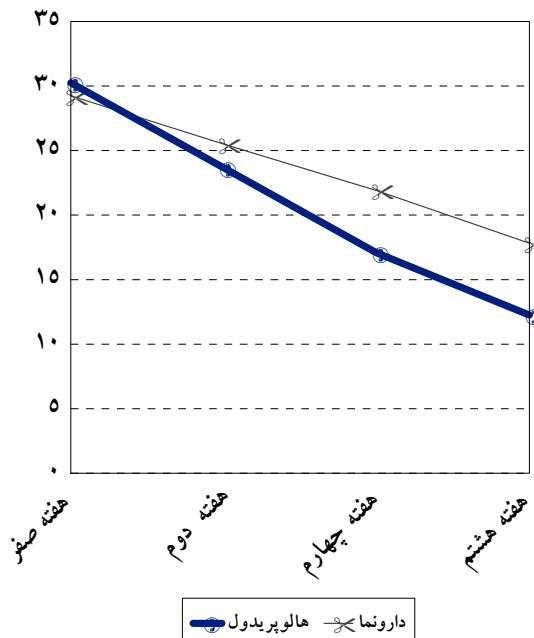
5- Leckman

6- Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders IV

7- Yale Brown Obsessive-Compulsive Scale

8- Goodman 9- Charney

نمودار ۱- مقایسه میانگین نمرات بیماران در گروه هالوپریدول و دارونما در طول درمان
میانگین نمرات

در زمینه عوارض دیگر مانند سیالوره، لرزش، سفتی عضلانی، دیستونی حاد، آکاتیزیا، بی قراری و اضطراب، بی خوابی، سردرد، خواب آلودگی بین گروه تفاوت‌هایی دیده شد که از لحاظ آماری معنی دار نبود. نتیجه بررسی تغییر در میانگین درجه‌بندی مقیاس یل-براؤن در بیماران مبتلا به تیک و یا دارای سابقه خانوادگی تیک در نمودار ۲ آمده است. همان‌گونه که در نمودار دیده می‌شود، از نظر آماری تفاوت میان دو گروه معنی دار نیست.

نتیجه بررسی مقایسه عوارض میانگین درجه بندی یل-براؤن در بیماران مبتلا به شخصیت گروه A و یا دارای سابقه خانوادگی آن و نیز دارای سابقه خانوادگی بیماری‌های طیف پسیکوز^۱ در نمودار ۳ آمده است. در این مورد نیز از نظر بالینی و آماری تفاوت چشمگیری دیده نشد.

دو گروه، با توجه به تغییرات میانگین نمره در آزمون یل-براؤن به طور جداگانه در هفته‌های صفر تا هشتم (در چهار ویزیت) در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- توزیع فراوانی، میانگین و انحراف معیار نمره آزمودنی‌ها در آزمون یل-براؤن در هفته صفر تا هشتم

معیار	معنی‌داری	میانگین	انحراف	تعداد	گروه‌ها	ج
N.S.	آزمایش	۴/۵۷۵	۳۰/۲۵	۱۲	۱	۱
۰/۰۵	گواه	۴/۵۵۵	۲۹/۲۵	۱۲	۱	۱
۰/۰۵	آزمایش	۳/۴	۲۳/۶	۱۲	۱	۱
۰/۰۵	گواه	۶/۲	۲۵/۵	۱۲	۱	۱
N.S.	آزمایش	۵/۹	۱۷/۵	۱۲	۱	۱
۰/۰۵	گواه	۶/۶	۲۱/۹	۱۲	۱	۱
N.S.	آزمایش	۸/۳	۱۲/۲۵	۱۲	۱	۱
۰/۱	گواه	۸/۱	۱۷/۸	۱۲	۱	۱

نتایج به دست آمده در هیچ یک از ویزیت‌ها از نظر آماری معنی دار نبود؛ ولی از نظر بالینی، با توجه به تغییرات دیده شده در رتبه‌بندی میزان سنجش، به ویژه در ویزیت سوم ($P < 0.05$)؛ تفاوت معنی دار دیده شد. در ارزیابی یک دامنه دو گروه مورد بررسی در هفته سوم تفاوت از نظر آماری معنی دار ($P < 0.05$) بود. همان‌گونه که در جدول ۱ دیده می‌شود میانگین نتایج در گروه آزمایش از $۳۰/۲۵$ به $۱۲/۲۵$ رسیده؛ در حالی که در گروه گواه این تغییر از $۲۹/۲۵$ به $۱۷/۸۳$ رسیده است. نمودار تغییرات و مقایسه دو گروه در نمودار ۱ آمده است.

نتیجه مقایسه عوارض جانبی بیماران دو گروه مورد بررسی نشان‌دهنده تفاوت معنی دار آماری تنها در عارضه پارکینسونیسم بود. این عارضه در پنج نفر (۴۱٪ افراد) از بیماران دریافت‌کننده هالوپریدول و فلوکستین دیده شد؛ ولی در هیچ یک از بیماران گروه دیگر دیده نشد.

بحث

در بررسی های پیشین کاهش چشمگیر در میزان 5HIAA مایع مغزی نخاعی بیماران وسوسی - جبری یافت نشده بود، ولی سطح آن پایین تر از حد طبیعی بود. سطوح بالاتر CSF 5HIAA هم زمان با پاسخ بالینی به کلومپیرامین در این بیماران دیده شد (هولندر، فی، ۱۹۸۸).

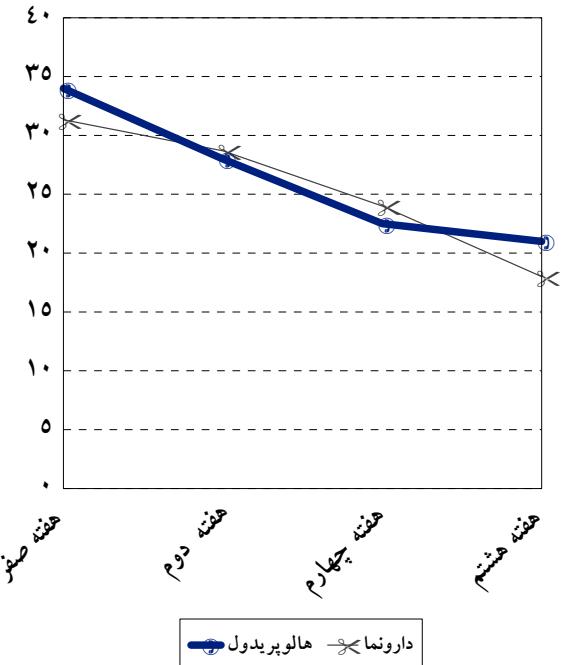
از سوی دیگر، پس از تجویز MCPP (کلروفیل پی پرازین) به بیماران وسوسی به شکل بارزی بدخلقی، افسردگی و اضطراب افزایش می یابد. بنابراین، عواملی که به گیرنده 5HT₁ (گیرنده سروتونینی) می چسبند می توانند روح نشانه های وسوسی تأثیر گذارند. این بررسی ها سروتونین را به عنوان پیام رسان عصبی اصلی در گیر در اختلال وسوسی جبری معرفی می کند (hamik² و protka³، ۱۹۸۹).

بررسی های جدیدتر تأثیر سایر پیام رسان های عصبی را در بروز اختلال وسوسی - جبری نشان می دهند. فرضیه جدید این است که باید از فرضیه سروتونین و نقش آن در ایجاد و پاتو فیزیولوژی اختلال گذشت و تداخل پیام رسان های عصبی دیگر را با سامانه سروتونین مدنظر قرار داد. این سامانه ها که در ارتباط با سامانه سروتونین هستند عبارتند از: نوراپی نفرین، دوپامین، اوپیوئید، اکسی توسین و وازوپرسین. در گروهی از بیماران به نظر می رسد افزون بر سامانه سروتونینی، سامانه پیام رسان عصبی دوپامینرژیک نیز دچار اختلال باشد. اساس انجام این پژوهش و بررسی های مشابه همین فرضیه در گیر سامانه دوپامینرژیک است.

در بررسی حاضر نیز اثرات درمانی در گروه اول که از آنتی پسیکوتیک ها به منزله مهار کننده گیرنده دوپامینی D₂ استفاده شد، اثرات درمانی برتر نسبت به گروه مقابله که تنها SSRI به کار می بردند، دیده شد.

نمودار ۲- مقایسه میانگین نمرات بیماران دو گروه بر حسب فراوانی شمار تیک در طول درمان

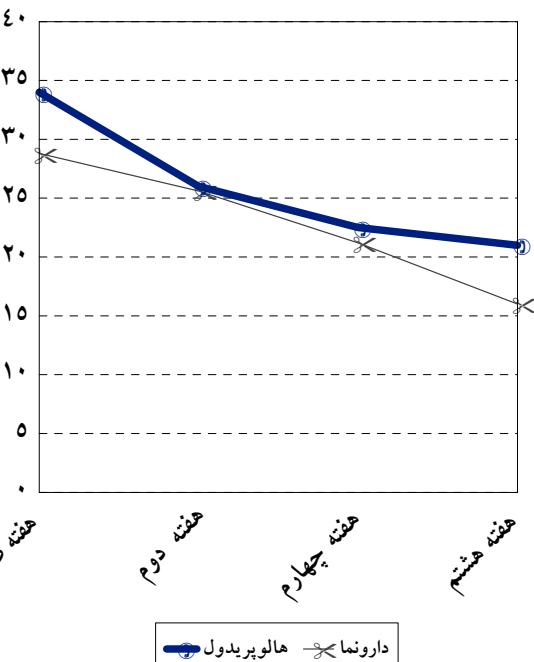
میانگین نمرات

نمودار ۳- مقایسه میانگین نمرات بیماران دو گروه

بر حسب وجود اختلال های شخصیتی گروه A در طول

میانگین نمرات

بوده است، تجویز این داروها برای همه بیماران مبتلا به این اختلال باید با احتیاط صورت گیرد. از آنجا که بسیاری از بیماران وسواسی- جبری نیازمند دریافت درازمدت دارو هستند و قطع درمان در بسیاری از موارد همراه با عود نشانه‌های وسواس است، با توجه به خطر بالای عارضه دیسکنتری دیررس در بیماران مصرف‌کننده درازمدت داروهای آنتی‌پسیکوتیک در این بیماران داروهای جدید مانند ریسپریدون^۱ که عوارض جانبی کمتری دارند، توصیه شده است (مارازیتی و همکاران، ۱۹۹۲).

منابع

- Goodman,W.K., & Charney,D.S.(1989).The Yale-Brown Obsessive Compulsive Scale: Development use and reliability. *Archives of General Psychiatry*, 46, 1006-1011.
- Greist, J.H.,&Jefferson,J.W.(1995).Efficacy and tolerability of serotonin transport inhibitors in OCD. *Archives of General psychiatry*, 52,53-60.
- Hamik,A.,& Peroutka,S.J.(1989). MCPP interaction with neurotransmitter receptors in the human brain. *Journal of Biologic Psychiatry*, 25:569-575.
- Hollander,E.,&Fay,M.(1988).Serotonergic & dopaminergic function of OCD. *American Journal of Psychiatry*, 145, 1015-1017.
- Hollander,E.,&De caria,C.M.(1992). Serotonergic function in OCD. *Archives of General psychiatry*, 49, 21-32.
- Kaplan,H.I.,& Sadock, B. J.(1995). *Comprehensive textbook of psychiatry*. (6th ed.). Baltimore: Williams & Wilkins.

1- schizoid
3- parannid
5- Eisen

2- schizotypal
4- Rasmussen
6- risperidone

همان‌گونه که بیان شد یافته‌های به دست آمده در زمینه اثر درمانی در بیمارانی که مبتلا به تیک، اختلال شخصیت گروه A (اسکیزوئید^۱، اسکیزوتاپیال^۲، پارانوئید^۳) و یا بیماری‌های پسکوتیک بودند، در دو گروه تفاوتی نداشت. کم‌بودن نمونه‌ها در دو گروه، همبودی اختلال وسواسی- جبری با سایر اختلال‌های این طیف و نیز تأثیرپذیری دارویی در بیمارانی که افزون بر اختلال وسواسی- جبری مبتلا به اختلال‌های طیف پسیکوز نیز بودند، از محدودیت‌های این پژوهش به شمار می‌روند.

از آنجا که در این بررسی فلوکستین به عنوان داروی مهارکننده بازجذب سروتونین به کار برده شد، ولی در سایر پژوهش‌ها از کلومیپرامین و فلوروکسامین بهره گرفته بودند، به کارگیری این دو دارو به همراه آناتاگونیست‌های دوپامین به نظر می‌رسد کارایی بیشتری در درمان بیماران وسواسی- جبری داشته باشد که البته این موضوع در پژوهش‌های پیشین ثابت شده است (راسموسن^۴ و ایزن^۵، ۱۹۹۳).

نکته درخور توجه در این پژوهش درصد بالای ایجاد عوارض اکستراپرامیدال در بیمارانی بود که هالوپریدول مصرف می‌کردند و علت احتمالی آن مهار سامانه آنزیمی CYP2D6 در کبد توسط فلوکستین است (کاپلان، ۱۹۹۵).

این سامانه آنزیمی وظیفه سوخت و ساز هالوپریدول را بر عهده دارد. مهار این سامانه سبب ایجاد سطوح بالای هالوپریدول می‌شود که توجیه‌کننده عوارض اکستراپرامیدال شدید ایجاد شده است. از آنجا که مصرف فلوروکسامین با سامانه پیش‌گفته تداخل کمتری دارد، احتمالاً با عوارض اکستراپرامیدال کمتری همراه خواهد بود و ایجاد عوارض اکستراپرامیدال سبب کاهش پذیرش دارویی بیمار خواهد شد.

اگر چه افزودن داروهای نورولپتیک در بررسی‌های انجام شده در کاهش نشانه‌های وسواسی- جبری مؤثر

- Kaplan, H.I, & Sadock, B.J.(1998).*Synopsis of psychiatry*,(8th ed.).Baltimore: Williams & Wilkins.
- Lopatka,C.,& Rachman,S.(1995). Perceived responsibility and compulsive checking: An experimental being a perfectionist. *Personality and Individual Differences*, 26, 549-562.
- Marazziti,D.,&Hollander,E.(1992).Peripheral markers of serotonin and dopamine function in OCD. *Journal of Personality and Clinical Studies*,83,142-149.
- Mc Dougle,C.J.,Goodwin,W.K.,&Leckiman,J.F., (1994).
- Haloperidol addition of Fluvoxamine- refractory OCD: a double blind controlled study in patients with and without tic. *Journal of Clinical Pharmacology*, 11, 175-186.
- Rasmussen,S.A.,& Eisen,J.M.(1993).Current issues in the pharmacologic management of OCD. *Journal of Clinical Psychiatry*, 54,4-9.
- Salkouskis, M., Forrester, E., & Richards,C.(1998). Cognitive behavioral approach to understanding obsessional thinking. *British Journal of psychiatry*, 173, (suppl. 35) 53-63 .